

Įsakymas Nr. 9

1. Gyventojams žydams draudžiama naudotis šaligatviais. Žydai privalo eiti dešiniuoju kraštu važiuojamo kelio ir eiti vienas po kito.
2. Gyventojams žydams draudžiama naudotis visomis pasivaikščiavimo bei poilsio vietomis ir viešaisiais parkais bei skverais. Taip pat jiems draudžiama naudotis viešose vietose išstatytais suolais.
3. Gyventojams žydams draudžiama naudotis visomis viešosiomis susisiekimo priemonėmis, kaip auto taksi, vežikais, autobusais, garlaiviais ir pan. Visi viešojo susisiekimo priemonių savininkai ar nuomotojai privalo nurodytų priemonių matomoje vietoje iškabinti skelbimą su užrašu: „Žydams draudžiama“.
4. Nesilaikantieji šio įsakymo nuostatų bei jiems priešaraujantieji bus griežtai baudžiami.
5. Šis nutarimas galioja nuo šios dienos.

Šiauliai,
1941 m. rugpjūčio mėn. 2 d.

Šiaulių miesto Burmistras

Spaustuve „Grafika“ Šiauliai.

Šiaulių miesto burmistro įsakymas, kuriuo žydams uždrausta vaikščioti šaligatviais, būti poilsio vietose ir naudotis viešuoju transportu. 1941 m. rugpjūčio 2 d. Iš Šiaulių apskrities archyvo

Vokiečių kariuomenės ekipuotės remonto dirbtuvės ir okupacinės valdžios įsakymu griaujami buvę Šiaulių Parodų aikštės vartai. 1942 m. Fot. Antanas Kęstutis Žalys. Iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkinių

Po darbo vokiečių kariuomenės ekipuotės remonto dirbtuvėse į getą varomi žydai. 1942 m. Fot. Antanas Kęstutis Žalys. Iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkinių

Per Antrąjį pasaulinį karą sunaikinta Didžioji choralinė sinagoga Varpo gatvėje. 1944 m. Fot. Stasys Ivanauskas. Iš Šiaulių „Aušros“ muziejaus rinkinių

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Šiauliuose, kaip ir daugelyje kitų Lietuvos miestų, gyveno nemažai žydų – apie 8000 žmonių. Prasidėjus Vokietijos-Sovietų Sąjungos karui, pirmosiomis karo dienomis apie tūkstantis jų spėjo pasitraukti į Rytus.

Žydų persekiojimas Šiauliuose prasidėjo netrukus po to, kai miestą 1941 m. birželio 26 d. užėmė vokiečių kariuomenė. Šalia atkurto lietuvių administracijos ir policijos, Šiauliuose įsikūrė įvairios vokiškos įstaigos: karo komendantūra, slaptoji karo lauko policija ir operatyvinės grupės (*Einsatzgruppe*) A būrys. Minėto būrio vadas hauptšarfiureris Werneris Gottschalkas ėmėsi vadovauti žydų žudynėms Šiaulių mieste ir apskrityje.

Pirmosios Šiaulių žydų žudynės buvo įvykdytos 1941 m. birželio 29 d. Luponių miške prie Kužių (12 km nuo Šiaulių). 1941 m. vasarą ten buvo nužudyta keli tūkstančiai žmonių: ne tik Šiaulių miesto ir apskrities žydų, bet ir kitų tautybių komunistų. Nuo 1941 m. liepos mėnesio Šiaulių kalėjime įkalinti žydai ir sovietiniai aktyvistai taip pat buvo šaudomi šalia Pročiūnų kaimo (7 km nuo Šiaulių). Taip dar iki geto įsteigimo buvo sušaudyta apie 1000 Šiaulių žydų.

Lygiagrečiai areštams ir šaudymams buvo vykdoma teisinė žydų diskriminacija. Iš žydų palaipsniui buvo atimamos pilietinės teisės ir turtas. Jie buvo įpareigoti nešioti Dovydo žvaigždę, galėjo vaikščioti gatvėmis ir rodytis viešose vietose tik nuo 6 iki 20 valandos. Žydams buvo uždrausta prie savo namų iškelti Lietuvos tautines vėliavas, turėti radijo aparatus, naudotis kitų tautybių asmenų samdomu darbu. Vėliau jiems buvo atimta ir teisė tvarkyti savo turtą.

Geto steigimu okupacinė valdžia pradėjo rūpintis 1941 m. liepos pirmoje pusėje. Nurodymus organizuoti mieste getą davė Šiaulių miesto vokiečių karo komendantas, o geto steigimą ir žydų perkėlimą organizavo įgaliotiniu žydų reikalams paskirtas Šiaulių miesto burmistro pavaduotojas Antanas Stankus. Žydų perkėlimo į getą sąlygos paskelbtos liepos 18 d., o perkėlimas į getus buvo užbaigtas rugpjūčio 15 d. 4-5 tūkstančiai žydų buvo apgyvendinti dviejuose – „Kaukazo“ priemiesčio (tarp Rėkyvos ir Vilniaus gatvių) ir Trakų-Ežero gatvių – getuose. Dalis žydų į getus netilpo. Gyventojų pertekliaus ir butų stokos problema buvo „sprendžiama“ žudynių būdu: 1941 m. rugsėjo pradžioje Šiaulių žydai buvo šaudomi šalia Bubių kaimo (15 km nuo Šiaulių), Gubernijos miške prie Normančių (9 km nuo Šiaulių). Atrinkti nedarbingi žydai buvo perkelti į Žagarę, kur jie taip pat vėliau sušaudyti.

Po 1941 m. vasaros ir rudens masinių žydų naikavimo akcijų, Šiaulių getas gyveno reliatyviai ramų laikotarpį. Dar geto steigimo laikotarpiu, 1941 m. liepos mėnesį, buvo įsteigtas Žydų komitetas, kuris, įsteigus getą, buvo reorganizuotas į Žydų tarybą (vok. *Judenrat*). Žydų taryba vadovavo getų vidaus gyvenimui ir palaikė santykius su vokiečių ir lietuvių valdžios įstaigomis. Tarybos paskirta geto administracija rūpinosi nustatytos tvarkos palaikymu, darbo jėgos paskirstymu, maitinimo, sanitarijos ir kitais kasdieniniais reikalais. Sukurta geto policija palaikė viešąją tvarką: rūpinosi gyventojų apgyvendinimu ir perkraustymu, kovojo su kriminaliniais nusikaltimais, palaikė švarą, formavo darbo brigadas. Šiaulių geto gyventojai buvo varomi darbams į Zoknių aerodromą, įvairias dirbtuves, durpynus, Pavenčių cukraus fabriką ir kitur.

Nuo 1943 m. spalio 1 d. Šiaulių getas buvo pertvarkytas į SS koncentracijos stovyklą – geto valdymą ir apsaugą perėmė SS. Jau spalio viduryje „Kaukazo“ getas buvo panaikintas, paliktas tik Trakų-Ežero gatvių getas. Dalis žydų perkelti į Daugėlių, Pavenčių ir kitas darbo stovyklas. 1943 m. lapkričio 5 d. Šiaulių gete buvo įvykdyta žiauri vaikų ir nedarbingų žydų selekcija. Tą dieną buvo sugaudyti ir išvežti į Vokietijos koncentracijos stovyklas (manoma, kad į Osvencimą) 570 vaikų ir 260 senelių žydų.

Artėjant frontui, 1944 m. liepos 15 d. prasidėjo Šiaulių geto likvidacija. Keli tūkstančiai Šiaulių žydų keturiais etapais buvo pervežti į Štuthofio koncentracijos stovyklą. Iš ten vyrai buvo nugabenti į Dachau, o moterys ir vaikai liko Štuthofio koncentracijos stovykloje. Koncentracijos stovyklose likusius gyvus Šiaulių geto žydus 1945 m. gegužės 2 d. išlaisvino amerikiečių kariuomenė. Karo pabaigos sulaukė tik 350-500 Šiaulių žydų.